

ידו - עמוד והשתדל בה, שנאמר: "עת לעשות לה' הפרו תורתך" - מה טעם עת לעשות לה' משום דהפרו תורתך. **ועוד נוכל לפרש** במקום שאין אנשים גדולים ממך בחכמה - השתדל להיות איש, ואל תמנע מלהחכים אעפ"י שלא תמצא חכם בעירך גדול ממך, אף אם אין בדור ההוא כמותך תראה עצמך כאלו בדור חכמי התלמוד ואתה עמהם במקום אחד. גם כי תשיג למעלתם תחשוב כי אם אתה עומד עם הנביאים עד משה רבינו ע"ה ומתי תשיג למעלתם ולחכמתם, ובזה לא תתגרש לעולם מללמוד, ובכל יום ויום התקן במדותיך כי תוסיף על חכמתך ותהיה כמעין הנובע:

5. **בית הבחירה למאירי מסכת אבות פרק ב**

ואמר שאין בור ירא חטא - שאין מעורר מצד טבעו לא מצד הכנה ולא מצד לימוד ואינו יודע מה הטוב כדי שידבק בו ולא הרע כדי שיתרחק ממנו. **ועם הארץ** - אעפ"י שאפשר שיש לו יראת חטא מצד שהוא מתערב עם בני העולם במניעת המוזהר ועשיית המחוייב, מ"מ אינו חסיד, כי החסידות היא מדה תביא האדם לעשות בכל ענייניו לפני משורת הדין, והנהגת העולם בעסקים וסחורות לא תסבול זה, ודרכיהם ידועות אצלם במידה במשקל ובמשורה.

6. **מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק ב משנה ה**

ולא הקפדן מלמד - הרב צריך להסביר פנים לתלמידיו, כמו שאמרו בפסיקתא גדולה בפרשת בחדש השלישי: "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם", שצריך הרב להסביר פנים לתלמידיו. ופירש הפסוק רבינו שלמה ז"ל ביבמות (ק"ז א ד"ה ורבנן כמים), כי כמו שהאדם המסתכל במים, אותה צורה הנראית בה היא כצורה שהוא מראה לה, אם צוחקת צוחקת ואם עצובה עצובה, כן לב האדם לאדם, שאם מראה לו לב שמח גם הוא יראה ושמח בלבו... ואם יקפיד הרב על תלמידיו בשאלותיהם, יגורו ממנו וימנעו מלשאלו ולא ילמדו, אבל צריך להחזיר להם השמועה בסבר פנים יפות עד שתהא שגורה בפייהם, כמו שאמרו על רבי פרידא שהחזיר השמועה ארבע מאות פעמים לאותו תלמיד, וזכה לחיות ארבע מאות שנה ולזכות כל דורו לחיי העולם הבא (ערובין נד ב), וכבר אמרו בשני משבת (ל ב): "לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ולא יהיה קפדן כשמאיי".

7. **תוספות יום טוב מסכת אבות פרק ב משנה ה**

ולא כל המרבה בסחורה מחכים - אמר "כל" לפי שאפשר וכבר נמצא מי שהרבה בסחורה ויחכם, כענין ר"א בן חרסום או אילפא וכאילו רבים הביאום המפרשים (מדרש שמואל). **המרבה בסחורה** - דוקא קאמר "המרבה", שבלא משא ומתן להחיות גופו גם תורתו אינה מתקיימת, כדאמרין לקמן: "אם אין קמח אין תורה", ואמרין נמי לעיל: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ".

8. **מדרש שמואל**

ואמנם על דרך השכל, פירוש במקום שאין אנשים שכובשים את יצרם - אל תלמד מהם אלא השתדל להיות איש, שאין איש אלא הכובש את יצרו, שנאמר: "אשרי איש ירא את ה'". **ושמעתי מחכם זקן** שאמר ובמקום שאין אנשים, כלומר שאין שם שום איש רק אתה בחדרי חדרים ואין רואך ויודעך, ולכן לא תאמר אחטא כי מי רואני ומי יודעני, רק (אלא) אפילו במקום שאין אנשים ואין איש אתך בבית, שם צריך שתשתדל להיות איש צדיק ישר ונאמן:

1. **משנה מסכת אבות פרק ב משנה ה**

הוא היה אומר: אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, ולא הביישן למד, ולא הקפדן מלמד, ולא כל המרבה בסחורה מחכים, ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש:

2. **ר' עובדיה מברטנורא אבות פרק ב משנה ה**

בור - ריק מכל דבר, ואפילו בטיב משא ומתן אינו יודע, והוא גרוע מעם הארץ: **ולא עם הארץ חסיד** - אבל ירא חטא אפשר שיהיה, שהרי הוא בקי בטיב משא ומתן: **ולא הביישן למד** - שהמתבייש לשאול שמה ילעיגו עליו, ישאר תמיד בספקותיו: **ולא הקפדן** - הרב שמקפיד על התלמידים כששואלים אותו, לא ילמד כראוי, אלא צריך שיסביר פנים בהלכה לתלמידיו: **ולא כל המרבה בסחורה מחכים** - דכתיב: "ולא מעבר לים היא", אין התורה מצויה באותם שהולכים מעבר לים (עירובין נ"ה ע"א): **ובמקום שאין אנשים** - לישוב בראש ולהורות הוראות:

3. **רמב"ם על משנה מסכת אבות פרק ב משנה ה**

בור - הוא אשר אין לו לא חכמה ולא מידות, **ועם ארץ** - אין לו מעלה שכלית, ויש לו קצת מעלות מידות. **וביישן** - רב הבושת, **וקפדן** - הכעסן. **וענין השתדל** - האבק עם נפשך ומושכה לקניית המעלות, הואיל ואין שם חכמים שילמדוך - היה אתה מלמד נפשך.

4. **פירוש רבינו יונה על אבות פרק ב משנה ה**

הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד - הבור הוא ריק, אין בו לא תורה ולא מצות ולא דרך ארץ במדות טובות... כי מתוך הריקות שבו, גם מן העבירות לא ידע להישמר. אבל עם הארץ מעורב עם הבריות במדות חשובות ויש בו מקצת דעות ישרות, יודע להישמר וישמור נפשו מן הפשעים ויוכל להיות צדיק ולעשות ולקיים במה שאומר לו שנצטווה, אך אל מעלות החסידות לא יוכל להשיג כי אם גדול בתורה, שהיא מדה שצריכה טהרת הלב וזכות הנפש, ואין זה בידו חכמה להטותו מן הקו האמצעי אל הקצה האחרון שיעשה לפני משורת הדין. **ועל זה נקרא עם הארץ מפני שהוא עמהם בדרך ארץ, ולפי שרוב בני העולם כמותו:**

ולא הביישן למד - מדת הבושת היא טובה בכל ענין לבד בלמוד, כענין שנאמר (תהלים קי"ט מ"ו): "ואדברה בעדתיך נגד מלכים ולא אבוש", שדוד ע"ה בברחו מפני שאול ובעמדו לפני מלכי אומות העולם, לא היה מתבייש מלדבר בתורה ובמצות גם כי יהתלו בו ומלעיגים בדברו, כי לא טובה הבושה בלימוד. וגם אין לתלמיד לומר טיפש כמוני איך אשאל דבר לפני חכם גדול בתורה ומפולפל בחכמה, לא דעת ולא תבונה לי, ואם כה יהיה משפטו כל הימים חכמה אליו מאין תבוא? **ולא הקפדן מלמד** - אין צריך לרב שיהיה כעסן ולא רוחו קצר, אך רוחב לב ומשיב לכל אדם בכל דבר שישאלו, גם כי יתקשו מלהבין תשובתו יחזירה אליהם עד שירדו לעומקו של דבר:

ולא כל המרבה בסחורה מחכים - אחר שעוסק בסחורתו כל היום ועושה ממנה קבע ומתורתו עראי, לא יתחכם לעולם: **ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש** - פירשו הראשונים ז"ל במקום שאין אנשים לעזרך במצות וליסרך, השתדל להיות איש וישר את עצמך שלא לעשות כי אם הטוב והישר בעיני ה'. **פירוש אחר** - אם ראית דור שהתורה מתרשלת על